

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Онлайн медіа та соціальні мережі перехопили лідерство у телебачення за популярністю в Україні – нове опитування USAID-Internews щодо споживання ЗМІ. Internews. (22.10.2019) URL: <https://internews.in.ua/uk/news/online-media-ta-sotsialni-merezhi-perehopyly-liderstvo-u-telebachennya-za-populyarnistyu-v-ukrajini-nove-opytuvannya-usaid-internews-schodo-spozhyvannya-zmi/> (дата звернення: 21.04.2021)
2. Ташченко А. Соцмережі як джерело інформації. Research & Branding Group. (26.02.2020). URL: <http://rb.com.ua/blog/socmerezhi-jak-dzherelo-informacii/> (дата звернення: 21.04.2021)
3. Іщенко Н. Скільки новин потрібно для людського щастя. Урядовий кур'єр. (18.01.2018). URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/skilki-novin-potribno-dlya-lyudskogo-shastya/> (дата звернення 21.04.2021)
4. Вишнеvsька І. Особливості використання інформації соціальних мереж в інформаційно-аналітичній діяльності. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2015. Вип. 41. С 521–530. URL: <http://nbuvip.gov.ua/images/konferenciya/2015/Vushnevsk.pdf>.
5. Кузнєцова Є. Facebook та ЗМІ: Як українські медіа використовують соцмережу No1, а як Facebook змінює ЗМІ. 2018. URL: <https://voxukraine.org/uk/facebook-ta-zmi-yak-ukrayinski-media-vikoristovuyut-sotsmerezhu-1-a-yak-facebook-zminyuye-zmi/>
6. Hromadske.ua. Telegram. URL: https://t.me/hromadske_ua (дата звернення: 17.03.2022).
7. Hromadske.ua. Instagram. URL: <https://www.instagram.com/hromadske.ua/> (дата звернення: 17.03.2022).
8. Hromadske. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/c/HromadskeTvUkraine> (дата звернення: 17.03.2022).
9. Hromadske.ua. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/hromadskeua> (дата звернення: 17.03.2022).

УДК 821.111.09

ХУДОЖНІЙ ТВІР ЯК ОСЕРЕДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРТЕКСТІВ. АДАПТАЦІЯ ВУЗЬКОЇ МОДЕЛІ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ У НОВІТНІХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ ВЕРСІЯХ КЛАСИЧНОГО РОМАНУ ДЖЕЙ ОСТІН «ГОРДІСТЬ І УПЕРЕДЖЕННЯ»

А. Д. Поліщук, М. М. Юрковська

Анотація. Стаття присвячена теорії інтертекстуальності, моделям та засобам її реалізації в сучасному лінгвістичному та літературному просторах. Така потреба обумовлена загальною тенденцією сучасних лінгвістичних досліджень до багатоаспектного аналізу тексту та потребою з'ясувати й проаналізувати характерні особливості проявів вузької моделі інтертекстуальності у творах художньої літератури. Матеріалами для дослідження стали твори-приймачі «Pride, Prejudice and Zombies» by Seth Grahame-Smith, «Death Comes to Pemberley» by P. D. James, де експліцитними маркерами виступають цитати, ремінісценції, алюзії, стилізації та пародії. Також висвітлюються результати дослідження за допомогою кількісного аналізу. Стаття становить теоретичну та практичну цінність для подальших досліджень в даній сфері.

Ключові слова: інтертекстуальність, вузька модель інтертекстуальності, міжтекстові зв'язки.

Вступні зауваження. Теорія інтертекстуальності, разом з усіма способами її реалізації, знаходиться в центрі уваги сучасної наукової думки та досі викликає дискусії з-поміж провідних лінгвістів та літературознавців. Таке явище стосується будь-якої вербальної конструкції, зокрема провідне місце текстова категорія інтертекстуальності займає у художніх творах, тому саме вони виступають об'єктом даного дослідження. «Художній твір виникає як відгук на інші, як реакція на реакцію, як відповідь на поставлене питання. Художнє слово, у свою чергу, хоче бути почутим і «мати відповідь» [2, с. 4]. Інтертекстуальність, як «текстуальна інтеракція, що відбувається в межах окремого тексту» [3, с. 43], змушує реципієнта вдаватись до асоціативних рядів, посилаючись на введений автором фрагмент, таким чином розпізнаючи запозичені текстові фрагменти або приховані посилання на інші джерела. Це створює мінливість та множинність тексту, що ускладнює його смислове сприйняття, але, в той же час, художній твір має бути зорієнтованим на читача, який, як передбачається, володіє знаннями, частково спільними з адресантом. «Розмежування авторської та читачкої інтертекстуальності зумовлене різницею в компетентності цих

суб'єктів комунікативного процесу, часовою дистанцією між творенням тексту і його рецепцією, свідомим приховуванням автором міжтекстових зв'язків, потенційною множинністю і непередбачуваністю читачьких інтерпретацій тощо» [1, с. 22].

Теоретичні засади. Теорія інтертекстуальності відзначається неоднорідністю і з часу свого виникнення розвивалася у двох традиційних моделях: широкій та вузькій. Згідно з широкою моделлю інтертекстуальності, реципієнт вважається активним інтерпретатором тексту, оскільки він залучає інформацію, отриману з попередньо прочитаних творів, задля розуміння та інтерпретації інших. Складність інтерпретації окремого тексту, який був створений за принципами переважно широкої моделі, часто полягає у завуальованості взаємодії з іншими джерелами, нерідко підсвідомим звертанням автора до того чи іншого джерела, а то й ретельним приховуванням запозичень. На противагу, вузька модель інтертекстуальності виникає завдяки свідомій маркованості тексту, коли легко можна віднайти першоджерело за допомогою експліцитних маркерів міжтекстової взаємодії, а саме: тропів, цитат, запозичень тощо.

Рената Лахманн у своїй праці «Концепти інтертекстуальності» висунула ідею обмежити дослідження інтертекстуальності тим полем явищ, що стосуються виключно свідомого використання міжтекстових взаємодій. Дослідниця також зосереджує свою увагу на такій текстуальній інтеракції, коли ми без зайвих зусиль можемо віднайти «в тому чи іншому тексті такі елементи, які були структуровані ще до його виникнення» [6, с. 391]. Автори творів роблять інтертекстуальність помітною, розпізнаваною для читача. Саме це і становить концептуальну ідею вузької моделі інтертекстуальності. Свідомо маркована інтертекстуальність означає, що читач, як і передбачається адресантом, «сприймає текст у його діалогічній співвіднесеності з іншими» [6, с. 397]. Рената Лахманн пропонує розрізняти онтологічний і дескриптивний аспекти діалогічності, яку вона відповідно розглядає як іманентну характеристику структури тексту, як спосіб побудови вона відповідно розглядає як іманентну характеристику структури тексту, як смислу та як діалог із чужою смисловою позицією [6, с. 396].

Розрізнення широкої та вузької моделей інтертекстуальності дозволяє зосередити увагу на встановленні виключно тих міжтекстових зв'язків, на які вказує сам автор. Розглянуті моделі інтертекстуальності різняться також об'єктом: широка модель включає в себе будь-який спосіб міжтекстового зв'язку, що може здійснюватись за допомогою як вербальних, так і невербальних засобів, в той час коли вузька модель стосується лише свідомо маркованих автором міжтекстових зв'язків.

Зазвичай вузька модель інтертекстуальності виражається через цитати, епіграфи, відсилання до першоджерел та творів попередників. Також вузьку модель часто називають «текстуально вираженою інтертекстуальністю», оскільки це сукупність засобів вираження міжтекстової діалогічності в тексті-приймачі за допомогою різноманітних сигналів, експліцитних маркерів чи графічних знаків, наприклад, лапок, курсива, тире для цитат при використанні прямої мови тощо.

Викладення основного матеріалу. Послідовники Джейн Остін та її роману «Гордість і упередження» (англ. Jane Austen «Pride and Prejudice»), а саме Грем-Сміт Сет у своєму романі-мешапі «Гордість, упередження і зомбі» (англ. «Pride, Prejudice and Zombies» by Seth Grahame-Smith) і Філіс Джеймс у романі-детективі «Смерть приходить в Пемберлі» (англ. «Death Comes to Pemberley» by P. D. James) надають перевагу саме вузькій моделі інтертекстуальності. Насамперед це пов'язано зі світовою тенденцією використання вузької моделі серед сучасних письменників, рушійною силою якої став протест епосі постмодернізму, в період якої, будь-які помітні прояви інтертекстуальності підпадали під звинувачення у плагіаті, а тому автори того часу були змушені ретельно приховувати такі, керуючись принципами широкої моделі проти власної волі. До їхнього числа входила й сама Джейн Остін, а тому у її творах важко розпізнати посилання на інші джерела, стилі її сучасників або інші дубльовані мотиви, хоча й уникнути їх було неможливо. Саме тому сучасні автори активно створюють інтертексти в межах своїх художніх творів, оскільки

вважають, що інтертекстуальні засоби служать не показником втрати авторської індивідуальності, а інструментом для побудови міжкультурного діалогу, під час якого створюються нова художня дійсність.

На думку наших сучасників, навмисне використання певних елементів з текстів інших авторів без приховування їх у вихідному тексті допомагає реципієнту легко виокремити інтертекст, порівняти з іншими творами і зрозуміти підтекст висловленого. «Таке сприйняття можливе, звичайно, завдяки тому, що в пам'яті реципієнта зберігаються сліди раніше прочитаних творів, моделі можливих переосмислень. Іноді ці моделі відбивають особливості словотвірних процесів, що допомагають розпізнати попередника» [2, с. 88].

Оскільки автори нових творів мають на меті швидке розпізнання адресатом прецедентного твору, вони частіше посилаються на твори, що вважаються культурною спадщиною і давно набули всесвітньої слави, а тому відомі переважній більшості людей. Зазвичай такими творами є здобутки класичної літератури, серед яких і роман Джейн Остін «Гордість і упередження» (*Pride and Prejudice*), опублікований у 1813 році. Саме з цієї причини, роман забезпечив собі вічне життя у творах нащадків. Яскравими прикладами цього є роман-фанфік Грема-Сміта Сета «Гордість, упередження і зомбі» (*Pride, Prejudice and Zombies by Seth Grahame-Smith*) і роман-детектив Філіса Джеймса «Смерть приходить в Пемберлі» (*Death Comes to Pemberley by P. D. James*). Також, зазначені автори змогли позбавити своїх читачів складнощів пошуку відповідного прецедентного тексту, оскільки навіть назви романів містять інтертекст, який встановить будь-яка людина, знайома з твором Джейн Остін.

Отже, інтертекст назви твору Грема-Сміта Сета становить повністю скопійована назва прецедентного твору: «Гордість і упередження» (*Pride and Prejudice*), але з додатком «...і зомбі» (*... and Zombies*), що вказує на першоджерело, який став фундаментом для нового твору. У свою чергу, Філіс Джеймс у назві свого роману використовує назву помістя – Пемберлі (*Pemberley*) – що, за мотивами роману Джейн Остін, належить містеру Дарсі – головному герою роману «Гордість і упередження» і такого посилання достатньо для миттєвого встановлення реципієнтом відповідного міжетекстового зв'язку.

За результатами проведених досліджень, переважна більшість серед інтертекстуальних засобів, використаних у даних творах, складають ремінісценції – 39,4 % (див. діаграму 1). Ремінісценція відтворює фрагмент твору-оригіналу не дослівно, а лише його відгомін, тому задля її виявлення необхідно врахувати біографічні, психологічні та ідіостильові чинники. Як правило, передаються окремі елементи чи стилістичні особливості відомого читачу твору, які він має розпізнати, хоч і без цього текст може бути досить зрозумілим [2, с. 96]. Прикладами ремінісценцій у творах-приймачах можуть виступати наступні уривки: як наприклад:

«Not all that Mrs. Bennet, however, with the assistance of her five daughters, could ask on the subject, was sufficient to draw from her husband any satisfactory description of Mr. Bingley; they were at last obliged to accept the second-hand intelligence of their neighbour Lady Lucas» [8, с. 24];

«It was generally evident whenever they met, that Mr. Bingley did admire her and to her it was equally evident that Jane was in a way to be very much in love» [8, с. 57];

«It is doubtful whether Mrs Bennet missed the company of her second daughter, but her husband certainly did. Elizabeth had always been his favourite child» [7, с. 96] та інші.

Результати дослідження даних творів-приймачів також вказують на те, що вони містять значну кількість пародій — це комічного або сатиричного наслідування іншого художнього твору [9]. Пародійними елементами, які, за даними нашого дослідження становлять – 30,3 % від загальної кількості інтертекстуальних елементів у творах, можуть вважатися такі фрагменти творів, як: «*Mr. Bennet replied that he had not and went about his morning business of dagger sharpening and musket polishing — for attacks by the unmentionables had grown alarmingly frequent in recent weeks*» [8, с. 4], в оригіналі інтерпретації даний уривок звучить так: «*Mr. Bennet replied that he had not*» [5, с. 5]; «*I would much prefer their minds be engaged in the deadly arts than clouded with dreams of marriage and fortune, as your own so clearly is! Go and see this Bingley if you must, though I warn you that none of our girls has much to recommend them; they are all silly and ignorant like their mother, the exception being Lizzy, who has something more of the killer instinct than her sisters*» [8, с. 6], що в оригіналі виглядає наступним чином: «*Only think what an establishment it would be for one of them. Sir William and Lady Lucas are determined to go, merely on that account, for in general, you know, they visit no newcomers. Indeed you must go, for it will be impossible for US to visit him if you do not.*» [5, с. 7] та багато інших.

Серед засобів реалізації інтертекстуальних елементів у творах, що є об'єктами нашого дослідження, переважна меншість припадає на алюзії – 21,2 % та цитати – 9,1 % (див. діаграму).

Алюзія запозичує не ціле висловлювання, а його окремий елемент або певний символ, що зберігає зв'язок із попереднім текстом і робить натяк на певну думку чи подію. Алюзія містить лише підказку, щоб реципієнт уже в процесі сприймання відновив із пам'яті її початковий смисл. Чим більш відомий текст залучає автор, тим легше його розпізнати, тим легшим буде прочитання його смислу реципієнтом [4, с. 58].

Яскравим прикладом алюзії, тобто натяком на творчість Джейн Остін, є слово одруження (англ. «*marriage*»), яке у творі-оригіналі є центральним символом та займає очільне місце у сюжетній лінії, легко відшукати також у уривках творів-приймачів, як наприклад:

«*How can you be so tiresome! You must know that I am thinking of his marrying one of them*» [8, с. 11];

«*Marriage? In times such as these? Surely this Bingley has no such designs*» [8, с. 38];

«*Happiness in marriage is entirely a matter of chance, and it is better to know as little as possible of the defects of the person with whom you are to pass your life*» [8, с. 71].

Що ж до цитат – дослівного використання висловів Джейн Остін, їх у творах-приймачах найменше, згідно з результатами нашого дослідження, проте прикладами їх використання можуть слугувати наступні уривки:

«*The business of her life was to get her daughters married; his solace was visiting and news*» [8, с. 4];

«*...a highly intelligent girl who had been given a glimpse of a different and more exciting life, but undoubtedly the best had been done for her child and probably for her*» [7, с. 9].

Висновки. Отже, інтертекстуальність – молоде явище лінгвістики, що викликає великий інтерес у сучасних лінгвістів та літературознавців і потребує подальшої розробки та дослідження, метою яких є вивчення інтертексту на різних рівнях. Здебільшого, осередком реалізації засобів вираження інтертекстуальних зв'язків є художній твір. Відомо про дві моделі актуалізації теорії інтертекстуальності: широку та вузьку. У своєму дослідженні більше уваги приділяється вузькій моделі, оскільки керуючись саме цією моделлю, сучасні автори використовують незауважовані посилення на першоджерела, які легко може розпізнати адресат, володіючи інформацією про ці першоджерела. Для більшої доступності та орієнтуючись на загальні знання середньостатистичних читачів, автори нових творів, посилаються на всесвітньовідому культурні надбання, літературні твори класиків, чия творчість відома переважній більшості людей.

Таким чином, адаптація вузької моделі інтертекстуальності здійснилась у новітніх інтерпретаційних версіях класичного роману Джейн Остін *Pride and Prejudice*, а саме у романах Грема-Сміта Сета *Pride, Prejudice and Zombies* і Філліса Джеймса *Death Comes to Pemberley*. Реалізація текстової категорії інтертекстуальності в даних творах здійснюється за допомогою таких міжтекстових зв'язків, як: ремінісценція, пародія, алюзія та цитата.

За результатами наших досліджень, серед розпізнаних інтертекстуальних одиниць (33), які застосовують автори творів переважно більшість складають ремінісценції – 39,4 % та пародії – 30,3 %, а отже ці засоби можна вважати превалюючими у розглянутих вихідних текстах, другорядними за своєю кількістю засобами є алюзія – 21,2 % та цитата – 9,1 % (див. діаграму).

Abstract. The article is devoted to the theory of intertextuality, models and means of its implementation within modern linguistic and literary spaces. The growth of interest to the current issue is justified by the general tendency of modern linguistic research to multifaceted text analysis and the need to clarify and analyze the characteristics of the implementation of intertextual narrow model into fiction literature. The materials for such study include the recipient texts "Pride, Prejudice and Zombies" by Seth Grahame-Smith and "Death Comes to Pemberley" by P.D. James where explicit markers such as quotes, reminiscences, allusions, stylization, parody etc. are widely revealed. The results of the study are also covered by quantitative analysis. The article is of theoretical and practical value for further research in this field.

Key words: intertextuality, narrow model of intertextuality, intertextual links.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмина Н. А. Интертекст: тема с вариациями. Феномены языка и культуры в интертекстуальной интерпретации. М. : Изд. Книжный дом «ЛИБРОКОМ». Изд. 2, 2012. С. 22.
2. Просалова В. А. Интертекстуальный анализ: теория и практика. Навчальний посібник. Вінниця, 2019. 206 с.
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля. К. : 2014. 844 с.
4. Irwin W. What is an allusion? The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 2001. № 3. P. 59–73.
5. Jane Austen. Pride and Prejudice. London : Wordsworth Editions, 2014. 329p.
6. Lachmann R. Concepts of Intertextuality. Issues in Slavic Literary and Cultural Theory. Bochum: Universitätsverlag Dr. Norbert Brockmeyer, 1989. P. 391–400.
7. P. D. James. Death Comes to Pemberley. London : World Heritage Encyclopedia, 2011. 298 p.
8. Seth Grahame-Smith. Pride, Prejudice and Zombies. N.Y. : Quirk Books, 2013. 312 p.
9. Parody in Literature. URL : <http://www.britannica.com/> (дата звернення: 18.02.2022)

УДК 614.8.014

КРЕМЛІВСЬКА ПРОПАГАНДА ПІД ЧАС ВІЙНИ (на прикладі російських телеграм-каналів)

В. В. Поліщук

Анотація. У роботі досліджено науково-теоретичні аспекти пропаганди та сформовано власну типологію виявлення пропаганди на основі наукових досліджень. Проаналізовано матеріали двох телеграм-каналів на наявність інструментів пропаганди. Усі результати сформовано у загальну таблицю та зроблено висновки.

Ключові слова: пропаганда, війна, Telegram

Війни у 21 столітті зазнали великих трансформацій, у порівнянні з минулим століттям. Так, існує мінімум два інструменти для перемоги – зброя та інформація.

До 2014 року українські ЗМІ не були готові до війни, на відміну від російських, які протягом усього свого існування висвітлювали воєнні події, в яких брала участь їхня країна. Важливим є те, що за російськими ЗМІ стоїть влада Кремля, яка чітко диктує свої наративи [1]. Російські ЗМІ використовують різні методи маніпулювання людською